

BACKSTAGE

BERKA
TEREN

BACKSTAGE≡

© Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., 2025

Text © Tomáš Berka 2025

Ilustrácie © Laco Teren 2025

Obálka a grafická úprava © Vlado Holina 2025

BERKA TEREN

BACKSTAGE

slovart

OBSAH

Úvodom	6	Laco Lučenič	110
		Šmidáci	115
I. ČASŤ - PREDPOLUDNIE		Niečo pre Sibylu	118
Príchod	10	Dežo Ursiny	125
Doma	10	Jaro Filip	128
Leopold	10	Anekdoty a vtipy	131
Ernestína	13	Roller Stones II.	132
„Čičko“ Šilinger	17	U doktorky	135
Tristo	22	Ilja Obretenov I.	136
Igor Čelko	24		
Anjel strážny I.	26	II. ČASŤ - POLUDNIE	
Danulo Fischer	33	Ľubo Feldek	140
Časy pionierske	38	Jednej noci	149
Marián Varga I.	40	Stano Párnický	151
O čítaní	46	Na vzduch	154
Vašicovci	48	Pán doktor	156
O padaní na hlavu	51	Na brehu	158
Roller Stones I.	53	Hegerovci	165
Prevzaté slová	57	Táranie	171
Meky Žbirka	63	Šujanovci	173
Spartakiády	68	Jozef Ciller	175
Pali Hammel	70	Milan Čorba	177
O snoch	76	O štrikovaní	179
Peter Lipa	79	Marián Varga II.	187
Jožko Barina	82	Zdravá výživa	190
Časy komsomolské	86	Fedor Frešo	191
Vychodilovci	93	Zrkadlenie	198
Anjel strážny II.	97	Kamil Peteraj	199
Boris Filan	99	Dalibor Jenis	201
Verbálna inkontinencia	102	Milan Lasica	207
Feri Griglák	103	Julo Satinský	213
Žúrovanie	109	Pako	215

Vladimír Strnisko	216	Sveťo Ilavský	307
Pani svokra	219	Vivuškine slzy	309
Pomalší	220	Rafaella De Laurentiis	311
Peter Breiner	227	Čaro zrelého veku	313
Od nepamäti	230	Branko Lustig	314
Andrej Šeban	231	Dosahovanie vrcholov	317
Zblbanosť	235	Ridley Scott	320
Roman Rjachovský	237	Rezervácia	322
O vypadávaní	240	Guillermo del Torro	324
Peter a Zuzana	241	Hrozno	326
U svokrovcov	245	Francúzsko a Francúzi	329
Laco Teren	246	Gina	332
Ratolesti	251	Paťo Hlôška	337
O manželstvách	255	Uši	340
		Ľubo Závodný	341
III. ČASŤ - PODVEČER		Ján Vladimír Michalko	343
Juraj Jakubisko	258	Profesor II.	346
Juraj Herz	262	Vladimír Holina	353
Kameramani	269	Vivi	355
Rišo – alebo Krivda, ktorá		Mariana Csengel Solčanská	359
sa neudiala	270	Všetkých päť „pé“	363
O unášaní	273	V podchode na Mierku	365
Janko Ďuriš	275		
Dominika z archy Noemovej	277	Vysvetlivky	366
Dodo Šimončič	283		
O sťahovaní	286		
Dalibor Vašica	287		
Profesor I.	290		
Ilja Obretenov II.	291		
Čítanie na penzii	295		
Kállayovci	303		
Nutková potreba	306		

ÚVODOM

Keď sa raz vydáte na umeleckú dráhu, len vzácné si vystačíte sám so sebou. Samotné odhodlanie k tvorbe nestačí – je prínosné „nakaziť sa“ kreativitou a umeleckými názormi iných, výnimočných ľudí. Aby ste sa sami v sebe nestratili.

Rád by som vám predstavil zopár desiatok jedinečných postáv a osobností, s ktorými som mal možnosť vyrastať – a najmä spolupracovať. Bez nich by som nedokázal ani zlomok toho, čo som počas života nastváral.

V knižke *Blumentálske blues* som už o niektorých rozprával, ale tam sa často len mihli v mojom životnom príbehu. Teraz o týchto osobnostiach píšem komplexnejšie a najmä aktuálnejšie. A ešte „najmäjšie“ – v prvom rade o nich.

Ide prevažne o vážene a známe osobnosti z kultúrnej sféry (poprosím nezamieňať s „celebritami“). Stretnutie či nebodaj spolupráca s nimi človeka dokážu vyliečiť hneď z viacerých neduhov – napríklad z nerozhodnosti a tápania, pribrzdenosti vo vnímaní nových podnetov, ale aj prehnaného a neoprávneného sebavedomia. Čo si do života prinesieme „z domu“ – pracovitosť, talent, základné tvorivé zručnosti, hudobný sluch či vizuálnu predstavivosť –, to je stále len desať deka tresky! Aby z toho bola na konci života aspoň slušná večera pre dvoch, na to treba tých výnimočných ľudí stretnúť čo najviac. Mám to šťastie, že som takých ľudí počas života stretol požehnane. O všetkých tu však písať nemôžem, preto som musel urobiť niečo ako „užší výber“.

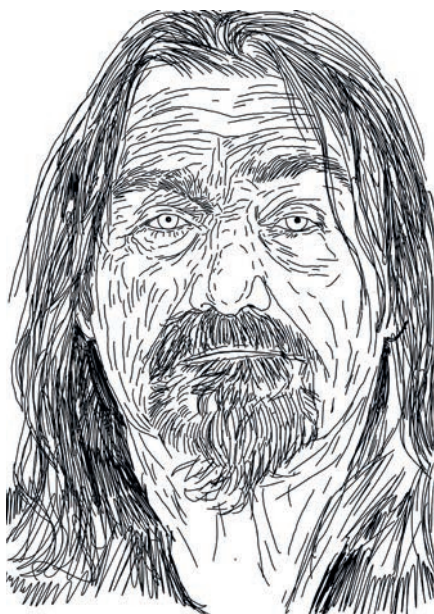
A prečo *Backstage*? Nuž preto, že v tejto knižke sa venujem najmä tým fázam umeleckej spolupráce, ktoré sa udejú ešte v zákulisí – pred divadelnou či filmovou premiérou, vernisážou, koncertom, vydaním hudobného albumu alebo pred otvorením svetovej výstavy EXPO. Sú za tým týždne a mesiace strávené s hudobníkmi, režisérmi, výtvarníkmi, architektmi či kameramanmi, počas ktorých som ich spoznal oveľa hlbšie a neraz i dôvernejšie než len pracovne. Viaceré z týchto osobností už nie sú medzi nami, no bez ohľadu na túto neradosnú skutočnosť si dovoľím pozvať vás do ich životov.

Na doplnenie som do knihy zaradil aj pre mňa dôležité postavy z mimoumeleckého sveta, na obveselenie krátke texty na rôzne témy a tiež pár bonmotov svojich kamarátov a známych (mená pod týmito hláškami nemusia automaticky znamenať, že ich dotýčaj aj vymysleli).

Za autora výtvarného sprievodu svojich textov som si zvolil známeho maliara Laca Terena. Táto voľba bola pre mňa jasná už v momente, keď som si v galérii Danubiana prvý raz otvoril jeho *Písanku*. Pôvodne som uvažoval až o troch výtvarníkoch, ale nakoniec zavážil príklon vydavateľa k Terenovej „expresívnej“ výpovednej a takmer ilustračnej skratke. Chvíľu mi však trvalo, kým som sa Laca odhodlal osloviť.

A že to stálo za to, sa môžete presvedčiť sami.

Vitajte vo svete výnimočných ľudí.

I. ČASŤ

PREDPOLUDNIE

PRÍCHOD

Bolo to niekedy podvečer, pár dní pred Vianocami. Konečne začalo snežiť. Otec s mamou sa tešili na lyže, ale snehu ešte nebolo dosť. Šesťročná sestra Viera bola u susedov, kde si s kamarátkou vymieňali názory na čerta a Mikuláša. Nevedeli sa zhodnúť, ktorý z nich je sympatickejší a žiadanejší.

V našom byte v Avione¹ vládlo ticho. Padajúce vločky dokázali zakaždým vyvolať neplánované emócie. Nič romantickejšie sa v tých povojnových časoch ani vymyslieť nedalo.

Otec Leopold odložil rozčítanú knižku a trochu tuhšie, než mal bežne vo zvyku, objal moju mamu Ernestínu. Tak som sa nebadane presťahoval z otca do mamy a späť som sa už nikdy nevrátil. Išlo vtedy o moje prvé sťahovanie – ešte bez klavírov, kníh a gramofonov.

O necelých deväť mesiacov som sa v pôrodnici na Zochovej prvý raz rozhlídal po nevábnej izbe. Takto teda vyzerá svet. To, že som ešte nemal nič vidieť, mi vôbec neprekážalo. Zdalo sa mi, že je tam príliš málo svetla na takú významnú udalosť, akou je vstup do života. Za oknami bola ešte takmer tma, ale tak už to nadržanom býva. Hodnú chvíľu mi trvalo, kým som si uvedomil, kde vôbec som, keďže o pôrodniciach som mal dovtedy len veľmi hmlisté predstavy. Predstavoval som si ich trochu inak, akosi radostnejšie a farebnejšie.

Okrem iného som bol veľmi zvedavý, ako vyzerá moja matka – či je blond alebo brunetka, akej farby má oči a tak. Bol tam však príliš veľký blázinec a vresk. Sestričky, vtedy ešte s čepcami na hlavách, ma zabalili tak natesno, že som sa nevládal ani vycikať, nieto ešte obzerať a zisťovať, ktorá mama je vlastne tá moja. Škoda hovoriť. Moje upozornenia a protesty nikto z personálu nebral vážne. Ale už sa s tým aj tak nedalo nič robiť – bol som na svete.

Až neskôr som zistil, že to bola tá blbšia časť sveta.

DOMA

O pár dní som už bol pekne rozbalený doma. V byte panovalo ticho, nikto tu nepobehoval, nepokrikoval ani nemal čepiec na hlave. Mohol som si cikať, kedy mi napadlo, a rodičia aj so sestrou tu boli so mnou. Mama bola celkom fešanda a otec taký skôr neutrálny úradnícky typ s výbehmi na čele a o niečo starší, než som čakal. Sestra mala vo vlasoch mašle a sledovala ma s obavami. Bolo jej od prvého dňa jasné, že ma bude mať zopár rokov na krku, aj keď sme ešte vtedy mali slúžku – čo to táram, pomocnicu v domácnosti.

Rodičia sa nado mnou skláňali celí rozžiarení, usmievali sa od ucha k uchu a prihovárali sa mi tými slovíčkami, ktoré nič neznamenalí. Také to „ľuťu-muťu“ a podobne, čo malo vyjadrovať ich radosť z môjho príchodu na svet. Skrátka nič o politike ani o medzinárodnej situácii. Otec na to príliš nebol a matka už tobôž nie. Keby tí vtedy vedeli, že o pol roka sa začne v uliciach znovu ozývať dupot čižiem a bagančí, až tak veľmi by sa neusmievali. V septembri 1947 však ešte všetko vyzeralo nádejne a demokraticky. Z rádia nebulákal alkoholik Kléma² ani Široký³ či nebodaj Bystrozraký. To prišlo až neskôr, keď už som sa snažil posadiť. Zakaždým, keď sa niektorý z nich z rádia ozval, skydol som sa späť na chrbát.

V ten celkom prvý deň som sa chcel tiež na rodičov a sestru usmiať – veď išlo o moje prvé stretnutie s rodinou, tak by sa to aj patrilo –, no ešte som to nemal nacvičené. Miesto toho som si len odgrgol, čo všetci prešli zhovievým úsmevom. Takto prebehol môj prvý rozhovor s rodinou.

Matka neskôr často sedávala na stoličke pri mojej postieľke. Bola neveľkého vzrastu, taká skôr drobná a štíhla osôbka. Zdala sa mi však trochu strhaná. Až neskôr som sa dozvedel, že môj príchod na svet jej dal riadne zabráť. Mal som vraj štyri kilá dvadsať, čo bolo pomerne dosť, a zvlášť na tú dobu – bolo len krátko po vojne a potraviny boli ešte na prídel.

Tú úctyhodnú váhu mala na svedomí moja hlava, ktorá vážila asi štyri kilá, zatiaľ čo zvyšných dvadsať deka zostávalo na ostatné časti tela. Zdá sa, že otec ma vyrábal prevažne hlavou. Trpaslík Štefan, ktorý pred Metropolitkou⁴ predával noviny, mal však hlavu ešte tri razy väčšiu ako ja, takže otec s mamou sa napokon s veľkosťou tej mojej naučili žiť.

A to nie je všetko! Viete si vôbec predstaviť, koľko „hovadín“ sa do takej hlavy zmestilo? A nielen zmestilo – počas môjho dospievania sa z nej postupne uvoľňovalo a na značnú nevôľu mojich rodičov aj realizovalo! Viem, o čom hovorím, bol som takmer zakaždým pri tom.

A čo sa týka toho môjho nevydareného prvého rozhovoru s rodičmi – chcelo to len čas. Neskôr (asi štyridsať rokov po tejto udalosti, keď som už trochu povyrástol) som poskytoval rozhovory pomerne často a nenútene. To som sa však už kontroloval a negrgal som.

LEOPOLD

Otec to so mnou už od malička – od môjho malička – nemal ľahké. Trpel totiž vážnymi obavami, aby zo mňa nevyrástol ničotný jedinec. Pravidelne

ma vláčil po výstavách, aby som nebol slepý, v nedeľu zase do opery a vo štvrtok do filharmónie, aby som pre zmenu nebol hluchý. A tiež do múzeí, na hrady a zámky od Bratislavy a jeho rodnej Viedne až po Prahu a Bielu horu – to zase z obavy, aby zo mňa nebol tlk, ktorý ani netuší, skade sme sa, čoby národ, vzali. Teda národ český a slovenský. Môžem skonštatovať, že v tomto smere celkom uspel. Navyše to bol práve on, zapálený nedeľný maliar krajínok a architektúry, kto ma priviedol ku kresleniu a maľovaniu, dokonca k základnému i vysokoškolskému výtvarnému štúdiu. Aj vďaka nemu som sa nakoniec realizoval vo výtvarnej sfére, i keď – na rozdiel od jeho predstáv – mierne modifikovane.

Kam ma otec nikdy neťahal, boli kaviarne a krčmy. Ako nenapraviteľný abstinent sa obával, aby zo mňa nevyrástol povalač a nebodaj alkoholik. V tomto smere sa mu však až tak výrazne nezadarmo.

Keďže otec Leopold bol dobrák od kosti, nevedel sa vysomáriť z dilemy, ako ma privádzať k rozumu – po našom trestať. Facky alebo remeň boli jeho predstavám cudzie. Beztak nosil traky. Ale vynášiel sa a už v útlohu veku ma začal upozorňovať, že ak nebudem hovoriť pravdu, fackou ma potrestá samotný Pánbožko! Trochu mi to nesedelo k tomu, čo som videl v kostoloch na plafone – tam predsa Pánbožko nikoho nefackal! Ale zase – otcove výroky som musel brať vážne. On sa touto zástupnou verziou z fyzického trestania vyzul a presunul ho na vyššiu inštanciu.

Dlho mu to však nevydržalo, keďže trik s lietajúcim Ježiškom za oknom na Štedrý večer som prekukol ešte v predškolskom veku a toto odhalenie vo mne značne oslabilo vieru v existenciu a autoritu Najvyššieho.

Leopold to však so mnou nevzdával a krátko nato do výchovy zaradil Mašaryka, ktorý na mňa hľadel rovno z nášho príborníka. To malo aký-taký úspech, keďže sa jednalo o reálnu postavu našich dejín. Otec sa raz pred mamou preriekol, že to je lepšie ako nič. Musel som mu dať za pravdu, keďže Mašaryk na koni bol sympaták a fackami sa takisto nikdy nikomu nevyhrážal.

V zaháňaní obáv otec vytrval až do mojich pätnástich rokov, keď som tieto jeho snahy rázne ukončil – drzo sa oháňajúc ešte teplým občianskym preukazom.

Počas môjho dospievania a štúdií už len tľpol v ďalších obavách, aby som to nepreháňal s frajerkami alebo nebodaj s manželkami. V tomto smere mu však to trpnutie nebolo príliš platné.

Musím povedať, že otec ma mal skutočne rád. Nikdy ma kvôli mojím excesom nevyhodil z domu – aj keď som si o to neraz doslova koledoval. Vystačil

si s tichým a zhrozeným sledovaním môjho neradostného vývoja. Myslím, že rolu láskavého otca zohral na doraz.

Niečo podobné som následne vykonával aj ja so svojimi deťmi – aspoň teda s tými, ktoré som mal na dosah –, aby z nich nevyrástli tlci a nevšímaví jedinci. Pováľal som ich nielen po tých istých miestach ako otec mňa, ale ešte som pridal aj celú kultúrnu a autom dostupnú Európu. A pre istotu aj kontinent za veľkou mlákou. Dá sa povedať, že som im celkom slušne naložil. Akurát otázky viery som zámerne vynechal a fyzické tresty už vyšli z módy.

Teraz – keď sa deti rozprchli do sveta a ja už nemám koho poučać ani vychovávať – rád sa dívam, ako padá sneh. Pôsobí to na mňa upokojujúco a romanticky. Tie padajúce vločky sa mi počas môjho predvianočného počatia zrejme dostali do DNA. Zakaždým, keď začína snežiť, potrebujem niekoho objímať. Hoci aj snehuliaka.

Momentálne, keď už vyše desať rokov koho objímať mám, sa v čase predvianočnom aspoň v predstavách prenesiem do Andersenových rozprávok. Namiesto skrehnutého dievčatka so zápalkami sedím skrehnutý na terase so zapálenou cigarou a sledujem tíško padajúce vločky. A moja Vivi vedľa mňa oddane drkoce zúbkami.

Keby som bol dnes v pozícii môjho otca, spravil by som to Vivuške rovnako. Ale nespravím. Pár rokov pred osemdesiatkou sa to už najskôr nehodí.

Už viem, ako a prečo som sa ocitol na tomto svete. Bolo to len a len kvôli snehovým vločkám. Nič iné za tým hľadať netreba.

ERNESTÍNA

Matka. V krčmovom ponímaní sveta by patrila do kategórie ľudí, o ktorých sa hovorí, že sú „plechoví“. Bola presvedčená, že za to, aby niekto prestal byť idiotom, netreba zakaždým položiť život. Jednoducho sa obrnila voči nepriazňam osudu. Spoločenským, rodinným, ale aj proti jóbovkám, ktorých som jej ako synáček nachystal neúrekom. Treba povedať, že so mnou jej to oplechovanie príliš nepomáhalo. Spočiatku na moje výčiny reagovala neveriacky a s úžasom, až postupom času si uvedomila, že to bude stále horšie. Ale aspoň nebedákala a neronila slzy ako iné matky. Jednoducho – zvykla si.

Preto som veľmi zneistel, keď som si raz pri hrobe jej otca na pražskom cintoríne v Olšanoch všimol, že plače. Nikdy som ju v takom rozpoložení nevidel a vôbec som netušil, čo také hrozné sa jej prihodilo, že jej po lícach

stekajú slzy. O hrobch, mŕtvych a spomienkach na nich som vtedy ešte nevedel nič.

Sám som kotúľanie slz po lícach zažíval len veľmi zriedka. Po treste som sa spravidla urazil a zaťal, aby všetci pochopili tú nevídanú krivdu, ktorá sa mi udiala. Samozrejme, trt makový sa mi udiala – zakaždým som trest vyfasoval zaslúžene a zvyčajne na jeho spodnej hranici. Ale prečo si nezahrať ublíženého, keď je to také ľahké a navyše príjemné? Časom som sa v tejto disciplíne ozaj vypracoval. Až tak, že ma rodičia pomaly na kolenách prosili, aby som sa už „odrazil“ a rozprával sa s nimi. Matka sa občas dokonca takmer rozplakala, ale nebolo jej to nič platné. Ono to zase netrvalo až tak dlho – maximálne štyri dni. To predsa nie je až také hrozné, aby sa z toho rodičia museli zblázniť.

Obaja, otec i matka, sa narodili a detstvo prežili ešte v monarchistickej Viedni, mladosť a krajšiu časť svojich životov však už zažili za prosperujúcej prvej republiky. Matka najprv v Čechách, potom v Bratislave, kde sa aj stretla s otcom. Moje krstné meno vraj zvolili na počesť prvého československého prezidenta. Ako som už pred chvíľou spomínal, rodičia to v mojom prípade skúsili „na Masaryka“. Mantra „nelhát a nekrást“ sa v našej domácnosti – a v mojej prítomnosti – ozývala viackrát denne. Až som tomu nakoniec podľahol. Nie celkom, ale dosť na to, aby som bol aspoň v detstve tzv. dobrý chlapec. Občas som síce účelovo zaklamal, ale to som už fakt musel. Vyhlásil som napríklad, že kým boli obaja rodičia v práci, celé poobedie som cvičil na klavíri. Súdny človek vie, že päť hodín sa na klavíri cvičiť nedá, ale zožrali mi to. Aspoň som si to myslel. Svedomie som mal čisté, lebo veď Masaryk na klavíri cvičiť nemusel – tak prečo musím ja? A basta.

Pravidelným nedeľným relaxom bolo pre moju mamu hranie na klavíri. Jej repertoár nebol nijako zvlášť bohatý, išlo o možno desať prevažne Straussových valčíkov, ktoré si aj zaspievala. Vo viedenskej nemčine, samozrejme. Dokonca aj intonovala celkom slušne, čo som už čiastočne dokázal posúdiť. Celá rodina sme počas nedeľného popoludnia zbožne načúvali a odmeňovali ju potleskom. Tento spôsob uvoľňovania bol vtedy v Avione celkom bežný a v nedeľu poobede sa náš rozsiahly obytný komplex ponášal na hudobnú školu. Išlo o vzácne chvíle pohody v inak hroznom politickom období začiatku päťdesiatych rokov.

Nebyť mamy Ernestíny, jej nedeľných valčíkov a toho, že ma dovliekla do hudobnej, nikdy by zo mňa nebol muzikant. Ako by som sa potom vyhovárал, že „ja nič...“?

Rodičia svorne tvrdili, že deti otlkať netreba. Po prvé, bolo krátko po vojne, a po druhé – tľkli sa len orechy zo stromov a následne do štrúdle. Spolu so sestrou tak hrozne do tých orechov v kuchyni trieskali, až som im oznámil, že ak s tým neprestanú, cvičiť na klavíri nebudem. No a keďže ony dve tú potrebu živelne trieskať do orechov ovládnuť nedokázali – mal som občas, najmä pred sviatkami, voľno.

Facku som od matky dostal len jednu v živote, ale to už sa vážne nedalo riešiť dohovorom. Sestre, ktorá sa práve pozerala z okna na štvrtom poschodí na svadobčanov postávajúcich pred kostolom, som vzduchovkou strelil do zadku. Diabolku. To je také malé olovené nič, ani to poriadne nevidno. Ale že vraj to trochu bolí. Pre matku to však už bolo aj na dve facky, a možno aj maďarské – cez celú hlavu.

Tá facka bola na takú šťúplu ženu, ako bola moja matka, naozaj razantná a viac než výchovná. Prisahal by som, že som na okamih zazrel stenu s vyšívaným obrazom za svojím chrbtom. Bez slova zatreskla dvere a ja som osamel v hrozivom ponížení. Vôbec som nechápal, na „kerú máriu“ mi tú vzduchovku teda kupovali.

O chvíľu sa dvere rozleteli a ja som bol presvedčený, že mame sa ten trest máli – že by to chcelo ešte jednu z druhej strany. No stalo sa niečo nečakané. Privinula si ma na hrud' a rozplakala sa. To ešte zrejme nebola celkom plechová. No ale vyznajte sa v tých babách – jednej sa nepáči diabolka v zadku a druhá namiesto nej rumádzga. Hotový bláziniec.

Neskôr som tomu prišiel na kľb. V maminom prípade to boli slzy zúfalstva nad tým, že po tej prvej facke neplačem. Že asi nie som celkom v poriadku, že som obyčajný „parchant“, ktorý nestojí ani za facku. A mne sa zatiaľ v hlave – naďalej a beztrestne – kotili samé hlúposti. Aby to svoje zlyhanie zahrala akože do autu, najbližšiu nedeľu mi na klavíri nezahrála tri valčíky, ale rovno štyri!

Tento ponižujúci fyzický trest už nikdy nezopakovala a vrátila sa k demokratickej forme násilia na deľoch – vyčítavým a zhrozeným pohľadom. Občas som však mal pocit, že by si tú facku rada zopakovala. Už sa jej ale odnechcelo znovu po nej plakať a následne pridávať valčíky.

Ešte neskôr, keď už som navštevoval pohostinstvá a krčmy, pri mojich návratoch domov iba zakaždým mávla rukou nad mojím žalostným stavom a trpezlivo mi držala hlavu nad misou. Aby som sa nebodaj neudrel. A ešte ten svinčík aj upratala, aby to po príchode z práce nevidel otec. A keď ma domov vozili v gypse, zakaždým zahlásila niečo ako „no pekne“, alebo „už zase?“. Skrátka empatiou a porozumením presiaknutá žena.

Dnes je mi ozaj ľúto, že som jej tak nemilosrdne nakladal, ale už sa to nedá vrátiť späť. Moje výčiny mi neskôr nikdy nepripomínala ani nevyčítala. Nebol za tým Alzheimer – skôr istá benevolentnosť a pocit márnosti. Raz darmo, mala v sebe zakódovanú prvorepublikovú úroveň.

Ešteže som ju na staré kolená stihol aspoň vyvážať na chalupu a dopriať jej radosť zo záhrady a z jazierka s vodotryskom. Musel som jej ho vybudovať, keďže ho mali v čase jej detstva pri rodinnom dome na Tehelnej ulici a ona naň často sentimentálne spomínala. Taká malá náplasť na moje otrasné správanie v mladosti.

„ČIČKO“ ŠILINGER

V čase môjho príchodu z pôrodnice som ešte netušil, že za stenou našej obývačky vylihuje iný, o rok skôr narodený mládenec. Že práve on mi neskôr skrášli detstvo a výrazne ovplyvní voľbu mojej profesie.

„Čičko Čič – Migrific“. Môj sused zo štvrtého poschodia v Avione.

Bola to pomerne nezvyčajná prezývka pre Jána. Keďže deti si pomocou prezývok zatriedujú svojich vrstovníkov na dvore, v škole či na ihrisku, jej nezvyčajná podoba niečo napovedala o nositeľovej výnimočnosti. Znie celkom inak, ako nejaký „Pampo“ alebo „Kulo“. Čičko sa už ako dieťa hrával a bavil úplne iným spôsobom ako ostatné avionské deti. Myslím, že tú prezývku mu vymyslel jeho spolužiak Palo Greppel, a ja s Braňom Somorom sme ju s radosťou začali používať.

Čičko mal nielen úsmevnú prezývku, ale sa aj rád usmieval. Inak ako Danulo Fischer, s ktorým sme chodili do výtvarnej. Danulov úsmev bol už odmala trochu potmehúdsky, zatiaľ čo Čičko mal po celý život úsmev skôr detsky nevinný. Takmer infantilný – ale to sa nehovorí.

Nehral soritas, futbal ani vybíjanú, nenaháňal sa ani nevrieskal. Bol totiž výmyselník a dokázal sa zabaviť aj sám zhotovovaním všakovakých podivností.

Dnes by sa takáto záľuba dala nazvať kreatívnou, ale v oných časoch, krátko po vojne, išlo o detskú aktivitu vybočujúcu z bežných predstáv o trávení voľného času. Dobrovoľne a bezbolestne sa tak vylúčil z vreštiaceho davu šrácov bezcieľne sa deň čo deň naháňajúcich po dvore. Aj pingpong sme hrávali u nich doma v predsieni na prenesenom kuchynskom stole – a nie na dvore pod bránou, kde bol ozajstný stôl.

Prežil som s ním detstvo, pubertu, aj časť ranej dospelosti. A musím po pravde povedať, že s ním nikdy nebola nuda. Bol to chlapec tvorivý a nepokojný. Nebolo dňa, aby nevymyslel nejakú novú zábavu. Ale nikdy nešlo o bežné zabíjanie času, akým boli vtedy hry Čierny Peter alebo „človečko“. Čičko neprestajne vyrábal makety domčekov a vlakových staníc, modely lietadielok, dokonca aj motorových s ozajstným motorčekom na benzín, lodí, ponoriek či rakiet aj so štartovacími rampami. A ja som sa k nemu nadšene pridával – najmä vtedy, keď jeho mama vypekala zemiakové placky, rozváňajúce po avionských chodbách.

Následne sme tie vetrone a dvojpláštníky chodili púšťať na lúky pod Bôrikom. Vtedy tam ešte nestál ozrutný vládny hotel a my sme veľmi túžili, aby

preleteli ponad Dunaj do Rakúska. Chceli sme tým Rakúšanom ukázať, že tam u nás, za železnou oponou, nie sme úplne drbnutí. Naše lietadielka však do toho Hainburgu ani raz nedoleteli. Tak teraz neviem.

Tieto kreatívne zručnosti Čičko, vlastným menom Ján Šilinger, nepochybne zdedil po svojom otcovi a našom susedovi, významnom bratislavskom architektovi Klementovi Šilingerovi. Ten sa v Bratislave podpísal pod desiatky významných spoločenských ale i obytných budov. Medzi najznámejšie patrí komplex Živnodomu, v ktorom už dlhé roky sídli divadlo Nová scéna, internáty Lanfranconi či Anatomický ústav Lekárskej fakulty na Sarsinkovej. Okrem toho navrhol množstvo bytových domov v štýle tzv. rondokubizmu, charakteristických výraznou plasticitou a farebnosťou fasád.

Bol tiež autorom podstatne odvážnejšieho projektu budovy Avionu, ale nakoniec sa realizoval jej jednoduchší variant z dielne architekta Mareka. Škoda – Šilingerov projekt bol v tridsiatych rokoch 20. storočia v našich končinách oveľa „americkejší“ a odvážnejší.

Môj otec, úradník a „nedeľný“ maliar akvarelových krajínok, si architekta Šilingera zo susedného bytu nesmierne vážil. Bol pre neho vzorom mimoriadne úspešného človeka a umelca. Istú dobu môjho otca dokonca učil maľovať.

Slávny otec však svojho syna do prvej školy nevyprevadil. Nečakane odišiel na večnosť vo veku šesťdesiatich štyroch rokov, keď mal jeho syn Janko ešte len päť. A tak sa Čičko ešte viac uzavrel do seba. Menej chodil na dvor a vystačil si s obrázkovými knižkami, stavebnicami a modelmi. Chodili sme spolu do výtvarnej a neskôr, keď začal študovať na stavebnej priemyslovke a ja zasa na tej pri Dunaji, obaja sme sa dali na veslovanie. Na rozdiel od mňa Čičko nepotreboval chodiť na pivo ani fajčiť. Tieto disciplíny mu evidentne nič nehovorili. Aj v tomto smere vybočoval z priemeru.

Okrem lepenia modelov, veslovania a pingpongu v predsieni sme však mali aj iné, menej tvorivé aktivity. Vo veku dákych trinástich rokov sme vyhúťali aj zrealizovali prvú nudistickú platformu v Bratislave – dávno pred Rusovcami. Prvotnou inšpiráciou pre tento nápad bol filmový týždenník v kine, kde som na vlastné oči videl, ako sa sovietski pionieri a pionierky vrhajú do vln Čierneho mora – celkom nahí. Tou druhou bola nečakaná udalosť, keď sme spolu s Čičkom jedného slnečného dňa na avionskej terase nad dnešnou lekárnou prekvapili urastenú pani susedku, vyvaľujúcu sa na deke – tak ako ju pánboh stvoril. Bol to taký nezabudnuteľný zážitok, že nám nedal spávať. Tie nahé pionierky sa na susedku nechytali ani náhodou. Mala

všetko akési väčšie a príťažlivejšie. Rozhodli sme sa tento kult nahého tela vyskúšať na sebe. Natreli sme sa olejom na varenie, zobral som zo spálne deku – a poďho na najvyššiu terasu oproti kostolu.

Dnes by som si ten nápad zarámovať určite nedal – ale vtedy sme mali ani nie trinásť rokov. Asi po hodine ležania a zízania na blumentálsku vežu sme to vzdali. Nielen že sme boli spálení ako grilované papriky, ale niečo sa udia- lo aj s našou dekou. Ledva sme sa od nej odlepili. Zababraná od roztopeného asfaltu a štrku skončila v smetiaku na dvore. Zrejme sme dobu predbehli o niečo rýchlejšie, než sa patrilo.

Po tejto neblahej skúsenosti, krátko nato, ako sme sa celí ošúpali z kože, dali sme sa s Čičkom na už spomínané veslovanie. Aj pri ňom sa dá opaľo- vať, ale bez toho, aby ste sa prilepili. Plaviť sa v pretekárskych kajakoch po Dunaji popri ozrutných nákladných lodiach bolo pre nás – v tých časoch a v našom veku – stelesnením dobrodružstva, mužnosti a nebojácnosti. Aj skákanie do vody a bezstarostné plávanie v rieke, pravidelné návštevy „po- silovne“ s činkami a zájazdy na preteky doma, do Čiech či Budapešti nám dodávali potrebné sebavedomie, ktoré sa v tých časoch získavalo najmä športovaním. Dnes to už evidentne neplatí.

S Čičkom sme ešte stále chodili do výtvarnej a po nedeliach kresliť do prí- rody. Pre mňa to nebolo nič zvláštne, keďže sa dlhé roky takto zabával môj otec a ja som bol zakaždým pri tom. Pri jednom výlete do petržalského Sadu Janka Kráľa, kam sme sa s Čičkom vybrali kresliť storočné platany, sme ešte na starom a vtedy jedinom moste cez Dunaj dostali od Petržalčanov pekne po papuli. Necháпали, čo je to za kreténov, ktorí tam vraj prišli kresliť „ich stromy“. Vyhodnotili to ako provokáciu. My vám nakreslíme platany!

Nás to však neodradilo. Odvtedy sme chodili kresliť opačným smerom – na úbočia Karpát.

V šesťdesiatom siedmom som sa vďaka kamarátke Alene z výtvarnej pre- sunul z Karpát do Paríža, kde som päť týždňov pokračoval v kreslení. Od rána do večera. Po dlhej dobe sám, bez Čička. Tam mi pre zmenu nikto po papuli nedal. Tie desiatky parížskych kresieb neskôr, na prijímačkách na vysokú školu, predstavovali môj najvyšší tromf. Zúročil som niečo, čo sme dovtedy spolu robili len tak – dobrovoľne a dokonca z pasie.

Z Klementovho syna Jána (pre nás stále Čička) sa po absolvovaní prie- myslovky a vysokej školy stal takisto architekt. A úspešný – aj keď menej produktívny ako otec. Prevažnú časť života sa totiž venoval aj pedagogickej činnosti na fakulte architektúry, kde dlhé roky viedol katedru kreslenia.

Jednou z jeho najvýznamnejších prác je budova slovenského parlamentu na hradnom návrší, ktorú vytvoril spolu s architektmi Puškárom a Jendrejákom. Také významné budovy sa neprojektujú a nestavajú každý deň. Vtedy, v roku 1986, keď sa so stavbou začalo, ešte netušili, že tri desaťročia po jej slávnostnom otvorení v roku 1994 sa z nej z času na čas stane najznámejšia chránená dielňa na Slovensku. Ale za to už jej tvorcovia nemôžu.

Popravde, nebyť Čička, nikdy by mi nenapadlo ísť študovať architektúru. Mojmým snom bolo dostať sa na výtvarnú akadémiu a patlať voňavé farby na plátno. Tomuto cieľu som podriadil všetko, čo bolo v mojich silách – ale dosiahnuť sa mi ho nepodarilo. Napriek tomu, že od svojich siedmich rokov som kresleniu a maľovaniu obetoval všetok voľný čas. Popri klavíri, samozrejme. Ani môj kádrový posudok nebol natoľko oslnivý, aby dostatočne ulahodil kádrovákovi na akadémii. A tak som po maturite rok pracoval a potom ma čakala nechutná vojenčina.

Pred ňou ma zachránil práve usmievavý Čičko, vtedy už študent prvého ročníka architektúry. Prišiel s nápadom, aby som skúsil prijímačky k nim. Že to určite zvládnem! Mal pravdu, skúšky som zvládol. Ale samotné štúdium architektúry, prešpikované matematikou, fyzikou, statikou a deskriptívou, bolo už nad moje sily. Keby tam tieto pre mňa šialené predmety neboli, dnes by bol zo mňa architekt. Ale ony tam ako na potvoru boli.

Ako píšem na inom mieste, mojou spásou bol vtedy profesor Vychodil, ktorý ma prijal na scénografiu na Vysokú školu múzických umení. A práve tie dva semestre, strastiplne strávené na architektúre, spolu so spomínanými kresbami z Paríža, výrazným spôsobom zavážili pri jeho rozhodovaní.

To sú práve tie veci, ktoré sa dopredu napláňovať nedajú. Na to sú tu jedinci, ktorí vám takéto niečo musia poradiť. Alebo vás rovno nakopnúť – celkom iným smerom, než ste pôvodne chceli. Tak ako mňa vtedy Čičko Šilinger „presmeroval“ zo snov o akadémii na architektúru. A taký nečakaný nápad človeku zo dňa na deň zmení život.

Keď som v roku 2000 kúpil funkcionalistickú vilu na Slavíne, Čičko mi s radosťou naprojektoval jej rekonštrukciu aj nadstavbu. Dokonca mi pomohol vybaviť všetky možné i nemožné dozory a povolenia. Nebolo ich málo, ale on sa tváril, ako keby o nič nešlo. A že ani neubehlo štyridsať rokov. Usmieval sa ako vtedy, keď sme spolu lepili modely lietadielok a nosili podkolenky.

Neskôr som ho prizval aj k spolupráci na knihe *Vily nad Bratislavou*, keďže som potreboval pomôcť s odbornou terminológiou, ktorú som, samozrej-

me, neovládal. Pracovali sme na nej celý rok. Neskôr ho pre jeho zaneprázdnenosť na fakulte vystriedal Jano Bahna. Vďaka Čičkovej úvodnej nezištnej pomoci však vznikla celkom prvá textová verzia tejto neľahkej knižnej série.

Teraz trochu bulváru. Čičko Šilinger sa ešte v čase, keď sme ako stredoškoláci chodili do výtvarnej na Štefánikovu, osudovo zaľúbil. Bolo to celkom nečakané, rachol sa do našej spolužiačky a dcéry známeho karikaturistu Viktora Kubala Dity. Tá nakoniec tiež vyštudovala architektúru a – čuduj sa svete – prežili spolu celý život! Jej celý život, keďže ona už, žiaľ, nie je medzi nami. Vychovali spolu dve deti – ďalšieho architekta Janka a dcéru Aninku, cez pamiatkový archív takisto prepojenú s architektúrou a jej históriou. Čičko sa tak dočkal aj vnúčat.

Dnes už modely lietadielok nelepi, ale ten radostný a úprimný detský úsmev, ktorý mal na tvári pri lepení špajličiek, koliesok a vrtuliek, ho neopúšťa dodnes.

A ani ho opustiť nemôže. On ho totiž nemá nacvičený pre danú príležitosť. Má ho v sebe natrvalo zakódovaný ešte z detstva.

Ten úsmev sa stal súčasťou jeho duše. Mal ho na tvári aj pred pár rokmi, keď aj s Braňom Somorom zavítali do Pálffyho paláca na krst našej ďalšej knižky o vilách. A keď už je reč o Braňovi Somorovi – je to náš kamarát z detstva, dodnes bývajúci na Blumentálskej ulici pri Avione, ktorý nás s Čičkom kedysi zaúčal do tajov fotografie a tmavej komory. Dnes je z neho takisto úspešný architekt a pedagóg.

Čičko Čič – Migrifič bola úsmevná prezývka. Tak nech ti, Čičko, ten tvoj úsmev a úprimná radosť zo stretnutia s priateľmi nikdy z duše nevyprchajú.

TRISTO

Bol aj taký film s názvom „Tristo“. O hrdinských antických obrancoch. Ale toto je celkom iný príbeh.

Ležala na ceste spájajúcej starú plynáreň na hornom konci Kollárka⁵ so starým majerom na Žilinskej, za „novou poštou“.⁶ Tá cesta viedla šikmo cez Saharu alebo Firšnál, neskôr Gottwaldák a dnes Námestie slobody. V čase môjho detstva to bola bezútešná štrková pláň, na ktorej sa prehádzali motorky a bicykle a cvičili tam vojaci vysokoškooláci. Mal som ani nie päť rokov a ona tam nehybne ležala, krásna, modrá, takmer neskrkvaná. Zdalo sa, že sa na mňa usmieva a chce, aby som sa jej zmocnil. Papierová trojkorunáčka.

Neviem, či poznáte ten fór s krabičkou zápaliek alebo bankovkou na cverne. Už od predškolského veku sme sa so staršími kamošmi bavili týmto jalovým spôsobom v presvedčení, že to je mimoriadne vtipná a kultivovaná zábava. Nájsť papierový peniaz na ceste je celkom milé prekvapenie najmä vtedy, keď na ulici či ceste niet nikoho, komu by práve mohol vypadnúť z vrečka. Naša radosť, keď sa obeť konečne zohla k bankovke a chňapla do prázdna, bola na úrovni predčasného orgazmu.

Pre istotu som sa vtedy na tom Firšnáli poobzeral, ale široko-ďaleko nikto, len môj otec. Ten by mi predsa niečo také trápne a zahanbujúce nenarafičil. Zohol som sa a tú modrú trojkorunáčku som zdvihol zo zeme. Úplná nádhera. Pre päťročného fagana celý majetok. Predstavovala tristo nových guľičiek v hračkárstve na Krížnej, lesklých, farebných a voňavých po lacnom laku.

Budem kráľom na dvore Avionu aj v Šifbeku,⁷ všetci ma o ne budú chcieť obohrať. Ale na mňa si neprídu, v guľičkách som celkom dobrý. Bankovku som s rozžiarenými očami ukázal otcovi a čakal pochvalu. Lenže otec sa s masarykovským kukučom zastavil, chvíľu bol ticho a potom ma omráčil bolestnou informáciou.

„Tominko, musíme ju vrátiť.“ „Kam vrátiť, prečo vrátiť?“ spýtal som sa zdesene. „No predsa na políciu, mohla ju stratiť nejaká chudobná babička, a tej bude určite chýbať. Poteší sa, keď jej ju vrátia,“ vyhlásil zasnene otec.

Neveril som vlastným ušiam. Taká zrada od člena rodiny, a navyše ešte vlastného otca. Mlčky sme došli na policajný okrsok v bývalých kasárňach pod Hlavnou stanicou.

Policajt za pultom si najprv vymenil viac než výrečný pohľad s kolegom za písacím stolom popíjajúcim kávu z termosky a chvíľu akoby premýšľal.

Ešte stále tu bola nádej, že môj nález a jeho odovzdanie ocení a modrú trojkorunáčku mi vráti – ako odmenu za dobrú výchovu.

Napokon však vytiahol hrubý zošit, napísal do neho dátum a meno otca Leopolda – ani len nie moje! – a mojich „tristo guľičiek“ skončilo v jeho šuplíku. Vtedy som, samozrejme, netušil, že tá trojkorunáčka má zároveň aj hodnotu troch pív alebo piatich malých rumov. Ale rovnako som nevedel, ako by tej údajnej chudobnej starenke mohlo napadnúť, že si tú stratenú trojkorunáčku má ísť vyzdvihnúť – a práve na túto poondiatu policajnú stanicu.

Keď sme vyšli von, otec ma pohladil po vlasoch a išli sme podať list mojej skutočnej babičke do vtedy ešte Rusmi okupovanej Viedne. Tá trojkorunáčku určite stratiť nemohla, pretože v portmonke nosila šilingy. Viem to, lebo o dva roky, keď sme ju prišli navštíviť, mi z nich zopár dala na americké žuvačky.

Dnes už viem, že otec to so mnou myslel dobre. Že do mňa chcel vštepiť masarykovské ideály pravdy a dobra – ale kto to mal vydržať? To nasávanie dobra bolo mimoriadne bolestné.

Takto neradostne ubehlo ďalších desať rokov, až kým to otca prestalo baviť a moju mravnú výchovu konečne ukončil. Od samej radosti som predal pretekársky bicykel a z našetrených peňazí som si kúpil frajerskú červenú motorku. Tú som nenašiel – takže som ju nemusel vrátiť. Zato som sa na nej zopárkrát dochuti rozdrúzgal.

IGOR ČELKO

Niekedy v roku 1966 som sa vracal domov, keď som si všimol, že pred jednou z avionských brán – tou našou oproti Blumentálskemu kostolu – je na chodníku naukladaná kopa kožených a fíbrových futrálov s hudobnými nástrojmi a zopár čiernych „bední“. Celkom slušná nádielka pre veľkú dodávku.

Na jednej bedni sedel pomešší chlapec a hompáľal nohami. Vlastne to ani nebol chlapec, ale skôr drobnejší mladý muž v okuliaroch. Bežne som sa s ním míňal aj zdravil na schodoch a vedel som, že chodí do hudobnej, keďže v Avione tam chodil úplne každý. Okrem Zavarského. Ale toho strihali dohola, takže ten nemusel.

Mladý muž na bedni bol Igor Čelko. Bol odo mňa o tri roky starší, čo znamenalo, že sa so mnou nepotreboval príliš kamarátiť. Ešte v roku 1961 vymyslel študentskú dixielandovú kapelu, z ktorej sa neskôr vyklľul skvelý a takmer profesionálny Traditional club. Ľudia ako Čelko, „Citrón“, „Mulica“, „Tutus“, Karnok, Vizár, Sucháň, Rakický, Boška a mnohí ďalší boli začiatkom šesťdesiatych rokov, ešte pred nástupom Beatles, hviezdami koncertných pódíí. Igorovi nestačilo, že má utešenú sestru Oľgu, potreboval sa predvádzať ešte aj ako muzikant.

Americký „tradičný“ neworleanský jazz sa v tej dobe u nás považoval za najdivokejší a najhluchnejší hudobný štýl. Čiastočne zatienil aj vtedajšie rock and rollové hviezdy Elvisa Presleyho, Chucka Berryho či Little Richarda. Prostredníctvom filmov *Synkopy* a *Jazzová revue* sa s touto hudbou mohli zoznámiť aj slovenskí návštevníci kín. Najväčšie zviditeľnenie tohto žánru však Bratislava zažila, keď do PKO v polovici šesťdesiatych rokov zavítali svetovo preslávené súbory Chris Barber Jazzband a najmä kapela anglického klarinetového kúzelníka Ackera Bilka. Ten musel mladému stavárovi Čelkovi doslova počarovať. Na rozdiel odo mňa Igor v hudobnej škole neodmietol ďalší hudobný nástroj – klarinet – a rozhodol sa, že sa vo svojej kapele uplatní aj ako dychár. Je zrejmé, že sa vtedy rozhodol správne, keďže na viacero typov klarinetov hrá presvedčivo a virtuózne dodnes.

Niekedy okolo roku 1968 bol pred kaviarňou Astorka na Suchom mýte nával. Len tak-tak som sa prebojoval na balkón. Zahraničný hudobný agent si prišiel vypočuť dve naše najpopulárnejšie kapely tej doby. Jednou z nich bola Šuhajdova a Pavelkova skupina The Buttons a druhou práve Čelkov Traditional club. Obidve hrali prevažne prebratý repertoár a nás, mladé publikum, si najmä vďaka skladbám od Rolling Stones získali divokejší The

Buttons. Agent si však vybral Čelkovu kapelu, ktorá sa krátko nato vybrala na dlhodobý angažmán do Švajčiarska, kde okrem Bazileja a Ženevy hrávali aj v Zürichu. Je to skvelé mesto pre život – môžem potvrdiť – a k takémuto záveru dospel aj Igor Čelko. A tak sa s klarinetistom Petrom „Citrónom“ Móricom a kontrabasistom Pavlom „Mulicom“ Molnárom v roku 1970 rozhodli v tomto krásnom meste zostať. Natrvalo. Pridali sa tak k tisíckam Čechoslovákov, ktorí sa nemienili pozeráť na ruské tanky a vojenské autá v uliciach, ani na u nás už historicky zabehané prevracanie kabátov.

Po Igorovi a zvyšnej dvojici sa vtedy tak trochu zľahla zem – aj keď iba u nás. Vo Švajčiarsku pokračovali v muzike a hojne cestovali, keďže jazz je na západe stále živou hudbou a po celom svete sa každoročne koná nepreberné množstvo jazzových festivalov.

Jedného dňa, už nejakú dobu po revolúcii, sa Igor vrátil do Bratislavy. Domov ho pritiahli nielen spomienky na starých priateľov, ale aj nová životná láska Anka Maľová, herečka z Národného divadla. Láska – nielen muzika – kvitne v každom veku.

S Igorom sme sa vtedy stretli v kaviarni na Jakubáku⁸ a i keď som sa celý život pohyboval v inom hudobnom žánri, mali sme sa o čom rozprávať. V ten istý večer som ho zobral do klubu Randal, aby zažil našu domácu rockovú atmosféru. Nedávno som sa s Vivi vybral na ich koncert s Petrom Lipom v Kafe Scherz na Palisádach a kompletne som sa vrátil do svojich mladých čias, keď ma táto muzika privádzala do vytrženia. Dokonca tak, že som pôvodne uvažoval o hudobnej kariére kontrabasistu práve v tomto radostnom žánri.

Igor Čelko bol celkom prvý človek v mojom živote, ktorý do mňa nepriamo naštepil muzikantský nepokoj a nesmelú myšlienku na založenie kapely. Aj keď som ešte, na rozdiel od Hammela, Barinu či Ursinyho, vôbec netušil, čo všetko taký nápad obnáša. A tak sme začiatkom roku 1966 s bratmi Bartovičovcami z Avionu zláтали prvú kapelu. Je azda príznačné, že som v nej ešte nehral na klavír, ale na kontrabas. A potom to nabralo pomerne rýchly, ale už klávesový spád.

Igor, pohybuješ sa na pódiiach viac ako šesťdesiat rokov. Trochu si povyrástol, ale na tvojej postave to nevidno. Je to skôr o tvojom pohľade na nás poslucháčov a o tom, čo z tvojho nástroja letí do éteru.

Máš pri sebe skvelý príklad nestarnúceho Peťa Lipu – tak nech ti to tak veselo trúbi ešte dlhé roky!

ANJEL STRÁŽNY I.

Kam mi až pamäť siaha – aj keď tá dlhodobá je už v pokročilom štádiu rozkladu –, riskoval som veľa, rád a väčšinou úspešne. To slovíčko „väčšinou“ znamená, že sa občas nezdarilo, ale ešte stále som tu.

Nikdy som netúžil byť horolezec, kaskadér, parašutista ani pavúčí muž. Napriek tomu som si život v mladosti dostatočne nevážil. Nepovažoval som ho za dostatočne cenný a nenahraditeľný. Čo do počtu ohrození na živote som sa zmieneným profesionálom takmer rútil oproti.

Nad detskou postieľkou s „vyhřívacou“ bočnicou a sieťkou mi v detstve visel oválny sieťotlačový obrázok neurčitej hornatej krajinky s priepasťou. Ponad tú priepasť alebo skôr roklinu viedol povážlivo rozpadnutý mostík, po ktorom, nevedno prečo, kráčal asi päťročný chlapec v tiroláckych gatiach. Do hôr bol aj nevhodne obutý, mal na sebe tmavé lakovky s prackou. Na prvý pohľad bolo každému jasné, že na druhú stranu neprejde a zrúti sa dolu aj s mostíkom. Aby to však naozaj neskončilo tragédiou, vznášal sa nad ním nádherný anjel, teda skôr „anjelka“. V tom mám doteraz trochu zmätok – ten vznášajúci sa anjel mal totiž oblečenú dlhú bielu róbu až po päty, krásne dlhé blond vlasy a nemal fúzy ani bradu. Takže to mohla byť aj „ona“! Nie som predsa sprostý! Aj keď anjelom je to vraj jedno, najmä keď letia do služby.

Rodičia mi tvrdili, že ten chlapec som ja, i keď som sa vôbec nepodobal. V skutočnosti som mal väčšiu hlavu a prihlúplejší výraz v tvári. O tiroláckych gatiach a lakovkách s prackou ani nehovoriac. Nevedno, ako to nakoniec celé dopadlo, lebo ten chlapec kráčal po tom rozheganom mostíku ešte asi päť rokov. Aj s tým anjelom vo vzduchu. A beztak ma nezachránil, keď som vypadol z kočíka rovno na hlavu. Dnes už viem, že debata s rodičmi o anjelovi strážnom bola vtedy mojím celkom prvým stretnutím s demagógiou.

Ten obrázok sponad posteľe evidentne vznikol ešte v dobách, keď nejestvovali národné výbory a sociálne pracov-

níčky. Už ste niekedy videli, aby sa päťročné decko flákalo samé po horách a tobôž po rozpadnutých mostíkoch bez zábradlia? To by súdružky zo sociálky s jeho rodičmi pekne zatočili!

Neskôr, už ako pionier, som si z Leninovho múzea, dnes opäť Pisztoriho paláca na Štefánikovej, doniesol domov vyžehlenú červenú šatku. A to sa k anjelovi nad posteľou zjavne nehodilo. Nemohol som byť predsa obľbovaný z dvoch strán. „Anjeličku, môj strážničku, opatruj moju dušičku...“ atď. som nepredvídavo vymenil za heslo: „Vždy pripravený!“ Otec z takého vývoja nebol vôbec nadšený. Netušil totiž, na čo som to vlastne neustále pripravený. Ale radšej to nekomentoval, aby som sa nedajbože v škole nepreriekol.

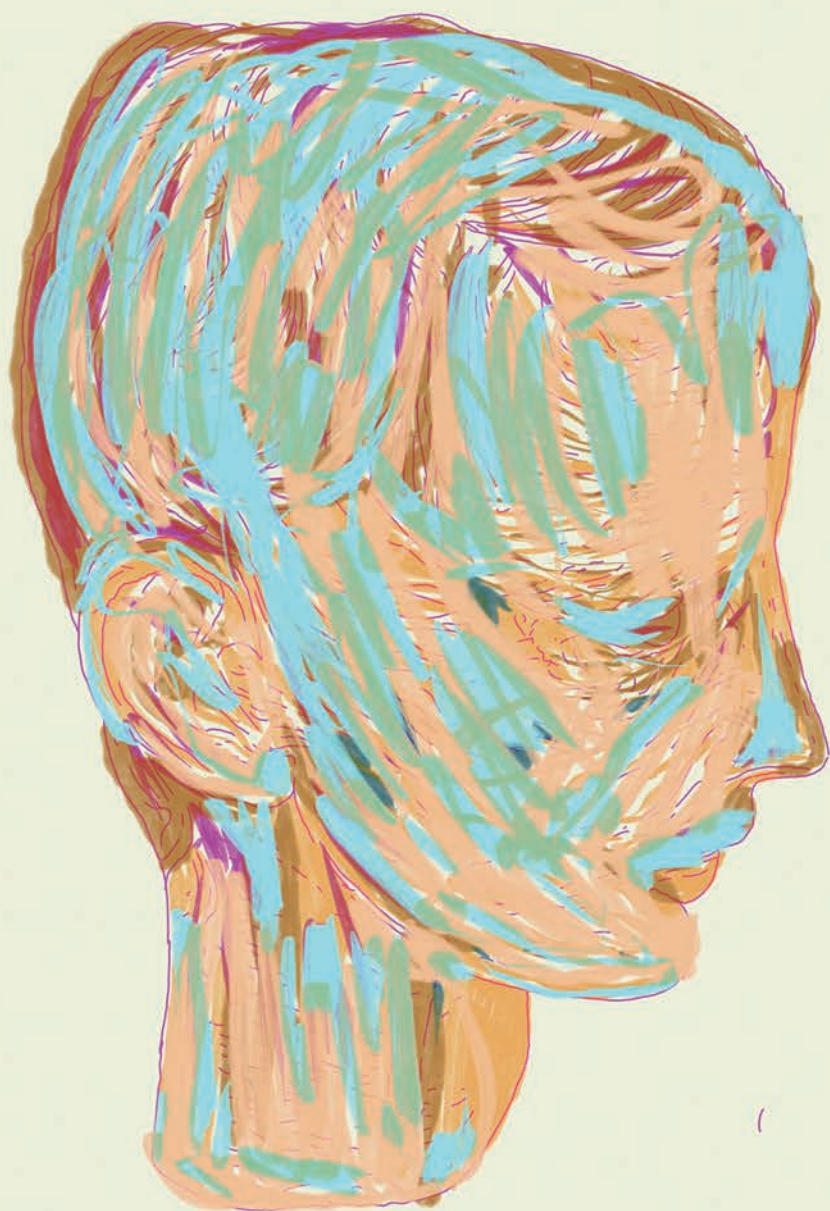
Onedlho po Leninovom múzeu už odzvonilo aj lietajúce-
mu Ježiškovi za oknom obývačky, aj zlatému prasiatku na štedrovečernej oblohe. To som vlastne aj tak nikdy nevidel. A oči som mal ešte evidentne v poriadku. Pribudla ďalšia trhlina v mojom presvedčení o pravdovravnosti rodičov.

Potom to už so mnou išlo rýchlo, až kým som si nezapálil prvú cigaretu pri pive. Mal som pätnásť a „vždy pripravený“ som bol akurát tak na lietanie na motorke a k odvrávaniu a neúcte k dospelým. V okolí Blumentálu nič mimoriadne.

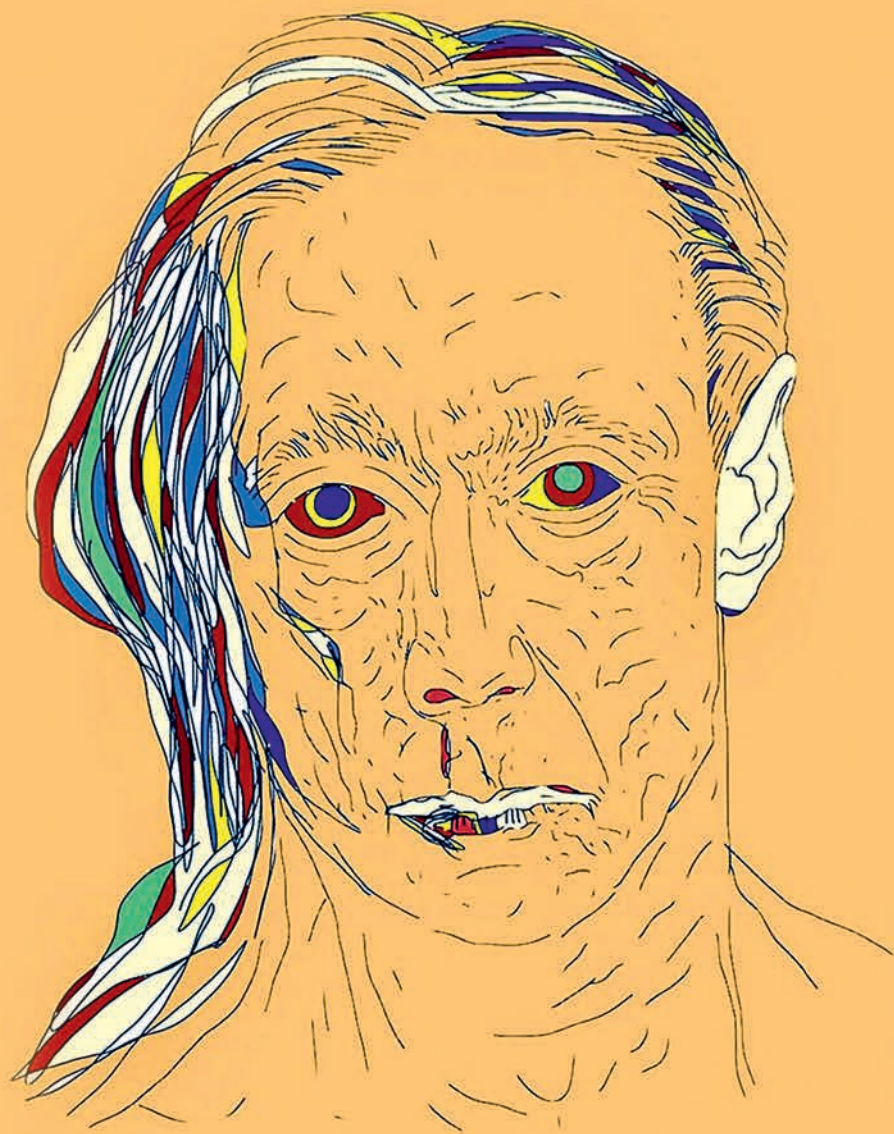
Na tej motorke som sa pre istotu rozdrúzgal hneď trikrát po sebe. A zakaždým som to prežil len s nejakým gypsom a pozošívanými ranami. Bolo mi to aj trochu čudné, veď motorkárom sa hovorí „darcovia orgánov“.

Vtedy mi začalo dochádzať, že nejakého anjela strážneho som predsa len prideleného mať musel. Alena Heribanová by ho nepochybne dokázala aj pomenovať. Možno nosil aj koženú motorkársku bundu. No nech vyzeral akokoľvek – rozhodne to nemal so mnou ľahké. Čudujem sa, že sa na mňa už vtedy nevybodol.

[illegible]

DANULO FISCHER

Pokiaľ mi pamäť siaha, vždy sa tak trochu záhadne usmieval. So svojou pamäťou by som síce až tak nevyskakoval – ale niečo si predsa len ešte pamätám. Ten záhadný úsmev sa mi už viac ako šesť desaťročí spája s maliarom Fischerom.

Mal ho na tvári už v čase, keď sme ako deti spolu navštevovali výtvarnú školu na Štefánikovej, aj vtedy, keď chodil kresliť figúru k Jánovi Bergerovi do ateliéru posledného ročníka na VŠVU. Po nedeliach sme na Štefánikovej kreslili nudné gypsové hlavy rôznych Cézarov či Voltairov, čo bola nutná príprava na prijímačky na výtvarnú akadémiu. Usmieval sa, keď z magnetofónu Sonet duo počúval *Satisfaction*, ale aj vtedy, keď len išiel na záchod. Skrátka Danulo. Po príčine jeho záhadného úsmevu som vtedy ešte nepátral.

Okrem toho, že sme spolu chodili do už spomínanej výtvarnej školy, máme ešte zopár styčných bodov. Na Vazku⁹ nastúpil o tri roky po mne, keďže podľa dátumu narodenia bol vlastne ešte len sopliak. Ale do Paríža, neskutočného mesta nad Seinou, už zavítal rovnako ako ja v roku 1967. Mne ten pobyt od základu zmenil život. Toto mesto zanechalo nezmazateľný dojem aj v sedemnásťročnom Danielovi. Nielen úchvatná architektúra a svetoznáme galérie, ale najmä liberálna a tvorivá atmosféra Paríža a slobodne sa prejavujúca mládež doslova zo všetkých kútov sveta boli pre nás koncom šesťdesiatych rokov doslova zjavením. Až neskôr sme sa mali dozvedieť, že návšteva Paríža sama osebe na úspešnú kariéru výtvarníka nestačí.

Obaja sme potom v rovnakom čase – mesiac po vpáde ruských vojsk do Československa – nastúpili na štúdium na vysokej umeleckej škole. On na VŠVU, ja na VŠMU.¹⁰ Mali sme šťastie. Išlo o výnimočné a krátke obdobie, keď boli komunisti trochu zneistení a na prijímačkách nevyžadovali ideologické posudky o angažovanosti uchádzačov o štúdium – a najmä ich rodičov.

Daniel Fischer, ako znie jeho plné meno, nie je bežný typ výtvarníka, ktorý ráno po vytriezvení začne plieskať farby na plátno, aby sa uistil, že ho kreativita ešte nadobro neopustila. Ani sa takto nepotrebuje vykúpiť zo svojich donekonečna opakovaných prehreškov voči životospráve a očakávaniam okolia.

Danulo sa svojou výtvarnou tvorbou, ale aj občianskymi postojmi, nikdy zo žiadnych hriechov vykupovať nepotreboval. A myslím, že ani nechcel.

Pochádza z umeleckej rodiny a vyrastal vo vilovej štvrti pod Slavínom, kde o umelcov nikdy nebola núdza. Jeho matka Eva Martvoňová bola významná

koncertná klaviristka a jej brat Juraj Martvoň pôsobil ako sólista opery SND. Otec Alfréd Fischer bol lesný inžinier, no prírodu vnímal trochu inak než utilitárne. Danulovi, ako aj jeho ďalším dvom súrodencom, od malička vštepoval, že les je niečo ako chrám a vyžaduje si od človeka náležitú úctu a rešpekt. Tieto názory nepochybne dopadli na úrodnú pôdu, keď si uvedomíme, aký široký priestor zaberá v Danulovej tvorbe téma lesa a prírody ako takej.

Fischerovi rodičia odmietli rektálny alpinizmus, v ktorom vynikali mnohí „pookupační“ umelci i neumelci. A to sa trestalo znemožnením akejkoľvek činnosti – obzvlášť umeleckej. Bolševickí prelāti dali jeho matku bez milosti do kľatby a zakázali jej koncertovať. A otca pre istotu vyhodili zo zamestnania. Ich syn Daniel tak vykročil do umeleckého života posilnený o tieto skúsenosti. Čuduj sa svete – bez straty úsmevu.

Jeho odpor k neúprosne vyžadovaným princípom výtvarného prejavu v duchu socialistického realizmu, ktoré počas normalizácie v sedemdesiatych rokoch znova doľahli na výtvarnícku obec, nezostal bez následkov. Keď vynechám notoricky známu likvidáciu skupiny Galandovcov, ktorí „sorelu“ odmietli ako jedni z prvých, aj Fischer s celou generáciou rovnako príčetných rovesníkov poslali bolševickú verchušku vo vedení výtvarníckych zväzov do čerta. A nastalo dlhé, viac než pätnásťročné obdobie zákazu vystavovania a predaja ich diel v oficiálnych galériách a predajniach Diela Zväzu výtvarných umelcov. V dôsledku toho, samozrejme, prišli o umelecké príjmy a spravidla končili ako učitelia na rôznych „ľudových školách umenia“. Ku cti im patrí, že bolševikom nespravili radosť ani len náznakom pokory a že nezradili svoje občianske či výtvarné postoje.

Neraz som túto skupinu výtvarníkov, ktorí pravidelne hrávali futbal na dvore ŠUP-ky,¹¹ sledoval z okna svojho ateliéru na Palisádach. Nechápal som, kde berú toľko voľného času, keď ja sa kvôli neustálej práci nemám ani kedy poriadne vyspať. Závidel som im tú slobodu a veselie. Mudroch, Kordoš, Fischer, Laubert, Havrila, Meško a zopár ďalších sa pod mojimi oknami pravidelne prehánali s loptou po dvore, akoby sa nič nedialo. A dialo sa toho veľa – práve v ich tvorbe a životoch.

My, čo sme pracovali napríklad v divadlách, sme ich tvorivé a existenčné problémy poznali len zbežne z náhodných stretnutí. Navyše mňa títo chlapci vnímali skôr ako vlasatého, bradatého rockera a muzikanta než výtvarníka. Tušili, že fungujem v celkom iných súradniciach.

Na rozdiel od nich, ktorí boli v centre pozornosti ostrážitej bolševickej moci, sme my scénografi boli pre tých hore nezaujímaví. Čím už mohol byť

autor scénických dekorácií alebo divadelných plagátov pre vrchnosť nebezpečný, keď ich vytváral k vopred schváleným divadelným inscenáciám?

V osemdesiatych rokoch som pár rokov učil na katedre scénického výtvarníctva VŠMU a mojím kolegom bol aj sochár Juraj Meliš. Skvelý a veselý chlap. Učil mladých scénografov kreslenie a rád ich pozýval do svojho ateliéru nad Kochovou záhradou. Keď neskôr na tlaky zhora musel zo školy odísť, oslovil ma Danulo, že by mal o to miesto záujem. Predostrel som teda jeho ponuku šéfke katedry, známej kostýmovej výtvarníčke s červenou knižkou. Tá si zložila okuliare, zodvihla obočie a neveriacky sa spýtala: „Prosím?“ Podobne zareagoval aj vtedajší rektor, skvelý hudobník, o ktorom som si myslel, že patrí k tým liberálnejším. Meno Fischer, ale i mená z jeho okruhu, vtedy na osoby vo funkciách pôsobili priam toxicky. Slobodný názor na tvorbu a nebodaj na politický režim predstavovali pre nich hrozbu porovnateľnú s vpádom Tatárov do karpatskej kotliny.

Nemohol som si vtedy nespomenúť na časy svojho štúdia, keď nás scénografov z rovnakého dôvodu nesmel učiť kreslenie maliar Rudolf Fila.

Tá istá šéfka katedry, ktorá omdlievala pri mene Fischer, mi o rok neskôr navrhla členstvo v komunistickej strane – s ponukou „rýchleho kariérneho postupu“. Snažil som sa z toho vyvliecť argumentom, že som nikdy nebol ani členom SZM, ale to nestačilo. A tak som sa zbabelo vyhovoril na svojho hlboko veriaceho otca, ktorý by také niečo určite neprežil. Čo bola pravda. To už zabralo a mal som od nej pokoj. Danulo takéto „lákavé“ ponuky odmietol o niečo skôr.

Tie časy, našťastie, po pár rokoch pominuli. Po novembri osemdesiateho deviateho roku „Červení Khméri“ vypratávali pozície, zahadzovali stranícke knižky a tí agilnejší a predvídavejší urýchlene preladovali na národnú strunu. Moderne tvoriaci a zmýšľajúci výtvarníci sa konečne vrátili z nedobrovoľného zatratenia. Čarný, Jankovič, Fila, Fischer, Meliš, Mudroch, Sikora a mnohí ďalší mohli konečne vystavovať, učiť na akadémii a ako zaujímaví tvorcovia cestovať a vystavovať v domácich i zahraničných galériách. Nastal ich čas.

Pre Daniela Fischera je celoživotnou témou príroda. Nielen jej ochrana, ale príroda ako zdroj nikdy nekončiacej inšpirácie. Urbánne motívy alebo portréty či figúra sú u neho skôr vzácnosťou, o to však prekvapivejšou. K svojim obrazom pristupuje takmer vedecky, aj keď tento výraz k slobodnej tvorbe príliš nepasuje. Keď mi z času na čas rozpráva o svojich najnovších plátnach alebo objektoch, vždy po očku a s obavou sleduje, či stíham. Či svoje slová

neadresuje menej chápalému jedincovi – po našom trkvasovi. Zakaždým je to niečo ako nenápadná previerka intelektu, aj keď z jeho strany nemusí ísť len o verbálnu ekvilibristiku.

Podľa Danulových vlastných slov a veľmi zjednodušene – už od študentských čias ho zaujímajú „rozmanité premeny a viaceré úrovne maľby, a v základoch tohto smerovania stojí altruistický, esteticko-etický a pravdivý kontakt so svetom, nielen s akousi predstavou o ňom.“ Takže tak. To len aby ste boli v obraze.

Ako „premýšľavý“ umelec si je plne vedomý, že pre bežného človeka je neraz zložitá vnímať a pochopiť jeho tvorbu. A nielen obrazy, ale aj počítačovú grafiku, ktorej sa začal venovať ako jeden z prvých u nás (napríklad cyklus *Altamira*), alebo náročné priestorové inštalácie, ktorým sa taktiež nevyhýba.

Z jeho tvorby tak trochu vybočuje séria *Vynáranie (8 statočných)*, pozostávajúca z ôsmich zrkadlových stĺpov, v ktorých sa odrážajú „rozliate“ maľby umiestnené na zemi. Sú to portréty ôsmich Moskovčanov, ktorí napriek hrozbe drakonických trestov neváhali v roku 1968 na Červenom námestí protestovať proti invázii ich armády do Československa. Aj toto dielo dá percipientovi celkom slušne zabrať. Materiál objektov a spôsob zobrazenia je viac než neštandardný a nadčasový.

Pri príležitosti koncoročného prieskumu som pred rokmi zašiel do známej budovy výtvarnej akadémie na Hviezdoslavovom námestí, aby som si pozrel záverečné práce študentov maľby. Danulo, ktorý už v tom čase zastával post profesora a viedol vlastný tvorivý ateliér, si ma hneď na prízemí odchytil a previedol jednotlivými ateliérmi. Okrem iného sa mi pošťazoval, že študentom sa dáko nechce maľovať. Najradšej by len konceptuálne rozhutovali a vymýšľali rôzne inštalácie, ale na kresbu aktu alebo maľbu figúry ich nedostane ani heverom. A tak sa rozhodol pre mimoriadnu klauzúrnú prácu. Vzal fotografiu, zachytávajúcu kopu mŕtvych tiel na thajskom pobreží po smrtiacom tsunami, rozstrihal ju na malé časti a každý zo študentov musel namaľovať jednu z nich. Ale v životnej veľkosti.

Trochu morbidný trest – no zrejme zabral. Že dnešní mladí na túto formu tvorby nezanevrelí, dokazuje aj každoročná súťažná výstava mladých výtvarníkov *Maľba*. Štetec, farby a šepsované plátno zrejme a našťastie ešte neodišli do zabudnutia.

Výtvarník a pedagóg Fischer si osvojil iný level vnímania sveta a výtvarného zobrazovania. Možno ho aj mrzí, že my ostatní tak trochu nestíhame